

Małgorzata Gębka-Wolak (UMK)

***Problematyka szyku wyrazów
w nauczaniu języka polskiego jako obcego***

0. Wprowadzenie

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na potrzebę wypracowania na gruncie polskiej glottodydaktyki spójnej i całościowej koncepcji nauczania szyku wyrazów, jak tradycyjnie nazywa się zagadnienia związane z uporządkowaniem linearnym składników zdania. W szczególności chodzi o ustalenie, jakie zagadnienia i w jakiej kolejności przedstawiać obcokrajowcom.

Z przeprowadzonych przez zespół pod kierownictwem Anny Dąbrowskiej badań korpusu błędów¹ popełnianych przez obcokrajowców uczących się języka polskiego wynika, że błędy szyku należą do błędów częstych. Odnotowuje się je ponadto w wypowiedziach cudzoziemców władających różnymi językami pierwszymi, m.in. językiem rosyjskim, słowackim, hiszpańskim, francuskim, rumuńskim, angielskim, niemieckim, fińskim, wietnamskim czy węgierskim, zob. A. Dąbrowska, M. Pasięka (2004), A. Dąbrowska (2004)², co oznacza, że błędy szyku nie są związane z konkretnym językiem macierzystym. Wniosek ten nie jest zaskakujący, gdy weźmie się pod uwagę fakt, że sposób porządkowania składników wypowiedzenia w linearnym ciągu nie ma charakteru uniwersalnego, a więc w poszczególnych językach obowiązują inne zasady linearyzacji.

Wynika stąd, że jedną z przyczyn błędów szyku jest przenoszenie nawyków linearyzacyjnych z języka macierzystego na język polski, a więc interferencja negatywna. Na takie źródło błędnego czy nieneutralnego porządkowania składników zdań wskazuje na przykład R. Laskowski (2009: 113-115), badający zjawisko przyswajania języka polskiego przez dzieci polskich imigrantów w Szwecji, zob. (1)-(2).

(1) *Ja lubię języki najbardziej.* R. Laskowski (2009: 113)

(2) *tej dziewczynki mama; od taty kuzyna; do tej ryby oka* R. Laskowski (2009: 115)

¹ Podstawę badań stanowił korpus liczący 10 tysięcy przykładów zawierających rozmaite błędy językowe.

² W obu pracach są zamieszczone odwołania do wcześniejszej literatury poświęconej problematyce błędów popełnianych przez cudzoziemców.

Na wzór języka szwedzkiego tworzone są na przykład konstrukcje, w których przysłówkowy podrzędnik formy czasownikowej jest umieszczany w finalnej pozycji zdania, zob. (1), lub w których dopełniaczowy nieposesywny podrzędnik rzeczownika jest plasowany z lewej strony swego nadrzędnika, zob. (2).

Z kolei wpływem języka słowackiego można tłumaczyć umieszczanie morfemu *się* w odległości kilku słów od tematu fleksyjnego czasownika, zob. (3).

(3) *Młodzi ludzie się w Poznaniu na pewno nie nudzą*. M. M. Nowakowska (2004: 212)

Dla języka słowackiego właściwe jest także umieszczanie *się* przed nieakcentowaną formą zaimka osobowego³, co w języku polskim oceniane jest jako układ mniej naturalny, zob. (4).

(4) *Raz się mi udało mówić*. M. M. Nowakowska (2004: 212)

Właściwa linearyzacja składników polskich wypowiedzi niewątpliwie jest utrudniona ze względu na wielość akceptowalnych permutacji niektórych składników⁴. Tym bardziej dziwi, że na gruncie polskiej glottodydaktyki uporządkowaniu linearnemu składników wypowiedzi poświęca się zdecydowanie mniej miejsca niż innym zagadnieniom składniowym. Uderzające jest przede wszystkim to, że problematyka szyku nie jest w sposób systematyczny włączana do programu nauczania języka polskiego.

2. Propozycja uzupełnienia inwentarza zagadnień gramatycznych

W wykazie zagadnień gramatycznych zawartym w „Standardach wymagań dla poszczególnych certyfikatowych poziomów zaawansowania znajomości języka polskiego jako obcego” wprost wymienia się tylko dwa problemy związane z uporządkowaniem linearnym: szyk przydawki przymiotnej, oraz szyk negacji i negacji podwójnej w zdaniach typu *Ja się nie denerwuję! Ja się nigdy nie denerwuję!*, oba w wykazie dla poziomu podstawowego, zob. Standardy (2003). Jest zarazem oczywiste, że sformułowane w standardach stwierdzenie, że uczący się języka polskiego mają poznać reguły budowania zdania pojedynczego i złożonego, oznacza konieczność zapoznania się także z innymi zasadami linearyzacji składników zdań. Lepiej byłoby jednak, aby reguły szyku zostały uwzględnione wprost, w powiązaniu z konkretnymi zagadnieniami fleksyjnymi i

³ Zagadnienie przenoszenia zasad szyku właściwych językowi słowackiemu na szyk w języku polskim omawia M. M. Nowakowska (2004).

⁴ Z tej przyczyny A. Dąbrowska, M. Pasięka (2004) planują uwzględnienie odrębnego hasła poświęconego uporządkowaniu linearnemu w przygotowywanym „Przewodniku po trudnych miejscach polszczyzny”, zob. A. Dąbrowska, M. Pasięka (2004: 230).

składniowymi. Przegląd nowszych materiałów dydaktycznych nasuwa bowiem spostrzeżenie, że eksplicytna obecność w standardach danego problemu gramatycznego gwarantuje, że w podręcznikach i gramatykach dla obcokrajowców dla tego zagadnienia zostanie sformułowana reguła użycia oraz zaproponowany zestaw ćwiczeń.

Nieprzypadkowo w starszych i nowszych opracowaniach dla obcokrajowców spośród bogatej problematyki szyku najczęściej uwagi poświęca się właśnie miejscu przydawek, zwłaszcza przymiotnikowych, zob. np. W. Śliwiński (1984), Z. Kaleta (1995: 244-246), E. Lipińska, E. G. Dąbska (1997: 86-92), E. Bajor, E. Madej (1999: 171-173), M. Małolepszy, A. Szymkiewicz (2006: 18), L. Madelska, M. Warchoł-Schlottmann (2008: 109-110). Nawet jednak opracowanie tego zagadnienia pozostawia niedosyt. W podręcznikach rzadko pokazuje się bowiem różnice w umiejscowieniu rozwiniętych i nierozwiniętych przydawek wyrażonych imiesłowem przymiotnikowym⁵, por. (5) i (5a).

(5) *Z przyjemnością obserwuję bawiące się dzieci.*

(5a) *Z przyjemnością obserwuję dzieci bawiące się klockami.*

Mało ćwiczeń dotyczy także rozmieszczenia kilku przydawek równocześnie występujących w otoczeniu jednego rzeczownika, mimo że na gruncie językoznawstwa stosowanego problematyka ta należy do zagadnień lepiej opracowanych teoretycznie, zob. W. Śliwiński (1984)⁶.

Uzasadnione jest więc podjęcie dyskusji na temat uzupełnienia inwentarza gramatycznego o kolejne zagadnienia szyku. Przede wszystkim chodzi o zastanowienie się, jakie problemy włączyć do programu i w jakiej kolejności ich nauczać. Potrzebna wydaje się także pogłębiona refleksja dotycząca sposobu łączenia wiadomości o szyku jednostek z wiedzą o ich właściwościach fleksyjnych i składniowych. Problematyka ta znacznie wykracza poza ramy artykułu. Dlatego poniżej ograniczam się do zasygnalizowania kilku przykładowych zagadnień, które moim zdaniem warto opatrzyć chociażby komentarzem przy okazji omawiania koniugacji czasownika i jego składni.

⁵ Informacji na ten temat nie ma na przykład w części poświęconej imiesłowom w gramatyce L. Madelskiej i M. Warchoł-Schlottmann (2008: 165-171).

⁶ Z kolei w ramach polskiej składni strukturalnej uporządkowanie linearne składników grupy nominalnej analizuje M. Gębka-Wolak (2000).

2.1. Czas przyszły złożony

Jeśli przyjąć, że podawana w podręcznikach i gramatykach dla obcokrajowców reguła tworzenia czasu przyszłego jest jednocześnie regułą uporządkowania linearnego składników tworzących tę formę, to można by wyciągnąć wniosek, że w języku polskim forma *być* jest umieszczana tylko bezpośrednio przed tematem fleksyjnym o budowie bezokolicznika lub imiesłowu przeszłego, tj. w układzie *będę pisać, będziecie opowiadali*. Tymczasem wykładnik czasu przyszłego może się w zdaniu przemieszczać, zob. M. Derwojedowa (2000: 91-92). Właściwość tę ilustrują przykłady (6)-(7).

(6) *Tamci nawet nie **będą** o tym **wiedzieli***. NKJP⁷

(7) *...pod warunkiem jednak, że **będzie** się go **czytać** w przekładach*. NKJP

Jak wykazuje obserwacja materiału z NKJP, między formą BYĆ a tematem fleksyjnym czasownika przeważnie jest umieszczany nominalny lub przyimkowo-nominalny podrzędnik wymagany przez czasownik, zbudowany z form zaimków, a więc stosunkowo krótki, zob. (6)-(7) oraz *będziecie nam dziękować, będą mi ubliżać, będziecie z nami współpracować, będą do nas strzelać*. Ponadto bezpośrednio przed tematem fleksyjnym czasownika miejsce zajmują przysłówkowe podrzędniki czasownika, zob. (8), lub odnoszące się do niego partykuły, zob. (9).

(8) ***Będziecie** bardzo **cierpieć***. NKJP

(9) *I nie **będziecie** już **mieć** ani króla, ani wodza, ani sędziego*. NKJP

W materiale są notowane także konstrukcje, w których między składnikami formy czasu przyszłego plasuje się równocześnie dwa podrzędniki czasownika, tj. nominalny z reprezentantem zaimkowym oraz przysłówkowy, zob. (10).

(10) *Mam nadzieję, że **będziecie** mnie częściej **odwiedzać***. NKJP

Niewątpliwie rzadsze są konstrukcje typu (11), w których na linii tekstu temat fleksyjny czasownika poprzedza formę wykładnika czasu przyszłego BYĆ.

(11) *Czy miliony mieszkańców Hongkongu nadal **cieszyć się będą** dobrobytem?* NKJP

O możliwej nieciągłości składników dobrze byłoby wspomnieć już przy okazji wprowadzania wiedzy na temat budowy czasu przyszłego. Na tym etapie nauki wystarczy

⁷ Przykłady pochodzą z Narodowego Korpusu Języka Polskiego, dostępnego w Internecie na stronie <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/>.

pokazywać ciągi typu (8)-(9), które są przykładem naturalnych układów linearnych, por. (8) i (8a) oraz (9) i (9a).

(8a) *Będziecie cierpieć bardzo.*

(9a) *I nie będziecie mieć już ani króla, ani wodza, ani sędziego.*

Typowe miejsce przysłówka i partykuły jest bowiem przed formą czasownikową. Ponadto z tym typem nieciągłości osoba ucząca się języka polskiego styka się stosunkowo wcześnie. W tekstach zamieszczonych w podręcznikach dla początkujących nieciągłe formy czasu przyszłego typu (8)-(9) nie należą do rzadkości. Przykładowo w podręczniku *Hurra!!! Po polsku 1* w tekście *Horoskop roczny – Lew*, zamieszczonym w rozdziale, w którym jest omawiana budowa czasu przyszłego, pojawiają się ciągi typu *będziecie rzadko flirtować i romansować*, zob. M. Małolepszy, A. Szymkiewicz (2006: 98). Do zagadnienia nieciągłych form czasu przyszłego należy wracać jeszcze kilkakrotnie, na dalszych etapach nauki, by pokazać układy bardziej skomplikowane. Zgodnie z zasadą porządkowania materiału ze względu na kryterium frekwencji oraz stopniowania trudności, najpierw należałoby pokazać układy typu (6)-(7) i (10), w dalszej kolejności – typu (11), które wymagają powiązania szyku z komunikatywną organizacją wypowiedzi. Okazją do obserwacji nieciągłych konstrukcji czasu przyszłego może być nie tylko materiał gramatyczny, tj. powtarzanie form czasu przyszłego i utrwalanie wiadomości o formach zaimków, ale także nauka czytania ze zrozumieniem.

2.2. Tryb rozkazujący

Z problematyką kategorii gramatycznej trybu dobrze byłoby natomiast związać zagadnienie miejsca w ciągu linearnym tzw. operatorów trybu, których właściwości linearne były przedmiotem badań M. Grochowskiego (1997), a także M. Derwojedowej (2000: 84-86; 91-92). Poniżej skoncentruję się na operatorze trybu rozkazującego, formie *niech*.

Wyrażenie *niech*, będące wykładnikiem tzw. analitycznych form trybu rozkazującego⁸, plasowane jest z lewej strony formy czasownikowej, co ilustrują zamieszczone w podręcznikach i gramatykach reguły tworzenia trybu rozkazującego. Możliwe jest jednak nawet znaczne linearne oddzielenie operatora trybu od formy czasownikowej, zob. (12)-(14).

⁸ W nowszych opracowaniach gramatycznych wyrażenia typu *niech wyjdzie*, *niech usiądą* są opisywane nie jako formy fleksyjne, lecz konstrukcje składające się z operatora trybu i formy czasownikowej, zob. Z. Saloni (2001; 2005).

(12) *Niech pan przynajmniej na to **odpowie**.* NKJP

(13) *Niech towarzysze-złodzieje to sobie dobrze **zapamiętają**.* NKJP

(14) *Niech panie chórzystki i panowie muzycy, a także szanowni soliści nagranie wszystkich istniejących requiem dobrze w wolnych chwilach **przemyslą**.* M. Derwojedowa (2000: 92)

Należy zaznaczyć, że stosunkowo często forma *niech* w zdaniu zajmuje pozycję inicjalną, jak w (12)-(14), lub umieszczana jest bezpośrednio po grupie wołaczowej, zob. (15)-(16).

(15) *Panie Robak, **niech** pan **zainkasuje** tych dwóch pod oknem.* NKJP

(16) *Kolego złoty, **niech** go kolega **ratuje!*** NKJP

Obcokrajowcom warto zwrócić uwagę także na to, że *niech* poprzedza logicznie nieakcentowane formy rzeczowników *pan, pani, państwo*, zob. (12), a także *niech pan mi powie, niech pan idzie do domu, niech się pan postara, niech pan przyniesie dwie kawy, niech pani wróci za godzinę*, oraz grupy z tymi rzeczownikami, zob. (14). W zdaniach z układem odwróconym na formy *pan, pani, państwo* pada akcent logiczny, zob. (17).

(17) *My będziemy przemawiać w imieniu polskim, a **pan** niech przemawia, w czym imieniu pan chce, to jest pana sprawa.* NKJP

Wydaje się, że konstrukcje z nieciągłymi formami trybu rozkazującego typu (12)-(14), (16) osobom uczącym się polskiego należałoby pokazywać nie wcześniej niż na poziomie B1. Na niższych poziomach nauki warto zwrócić uwagę na układy typu (15), tj. takie, w których linearną ciągłość analitycznej formy trybu rozkazującego rozbija tylko jedna forma rzeczownikowa w mianowniku, w szczególności *pan, pani, państwo*.

2.3. Strona bierna

Więcej układów linearnych warto pokazać również przy okazji omawiania konstrukcji biernych. Zaczynamy od najprostszego, w którym forma czasownika BYĆ, ZOSTAĆ umieszczana jest bezpośrednio przed formą imiesłowu przymiotnikowego biernego, np. *został uratowany, jest poszukiwany*. Na wyższym etapie nauki należałoby rozszerzyć pole obserwacji o układy nieciągłe, zob. (18)-(20).

(18) *Niestety, **zostały** one bezpowrotnie **zniszczone**.* NKJP

(19) *...niektóre wnętrza **zostały** zaś niezbyt szczęśliwie **przystosowane** do warunków życia*
NKJP

(20) *...wszystkie te błędy, fałszy i fantazje **zostały** tak genialnie w czasie ostatniej naszej*

ekspedycji naukowej **pożarte i przetłumaczone** przez naszego szanownego kolegę, pana docenta Themerisa Stefensona?! NKJP

Między składnikami strony biernej wstawiamy przede wszystkim przysłówkowy podrzędnik formy imiesłowu przymiotnikowego biernego, np. *zostały mocno zespolone, zostały pomyślnie poprowadzone, zostały niedbale porzucone* oraz (18)-(19). Możliwa jest także konstrukcja z przyimkowo-nominalna PRZEZ + Acc, wskazująca na wykonawcę czynności, zob. (21)-(22).

(21) *Za karę urodzajne pola **zostały** przez świętego **zamienione** w słone rozlewisko.* NKJP

(22) *Mamy wielką satysfakcję, że założenia tej kodyfikacji **zostały** przez Wysoki Sejm **zaakceptowane**.* NKJP

Podczas pracy z tekstami pisanymi warto ponadto zwracać uwagę na konteksty, w których formę czasownika BYĆ, ZOSTAĆ umieszcza się po formie imiesłowowej, jak w (23).

(23) *Wszystkie ozdoby i kafle tego pieca **wykonane zostały** w roku 1885...* NKJP

2.4. Miejsce klityk

Przy omawianiu składni czasownika zdecydowanie więcej uwagi należy poświęcić pozycji linearnej klityk, i to zarówno ich miejscu względem czasownika, jak i rozmieszczeniu względem siebie. W tym celu można posłużyć się wynikami badań M. Derwojedowej (2000). Autorka ta zwraca uwagę na to, że klityka powinna być plasowana jak najbliżej nadrzędnego czasownika, który ją poprzedza w ciągu linearnym. Z tego powodu zdecydowanie lepsze jest rozmieszczenie w (24) niż w (24a).

(24) *Jan podarował **mi** na urodziny książkę kucharską.*

(24a) *Jan podarował książkę kucharską **mi** na urodziny.*

Klityka jest natomiast wykluczona w pozycji finalnej, zob. (24b).

(24b) **Jan podarował na urodziny książkę kucharską **mi**.*

Pokazując reguły uporządkowania linearnego, trzeba sygnalizować wyjątkowość inicjalnej oraz finalnej pozycji w zdaniu, w których nie należy umieszczać na przykład nieakcentowanych, tzw. krótkich, form zaimków.

Ponadto dwie lub trzy klityki umieszczamy w ciągu obok siebie przed lub po czasowniku, pamiętając, że nie oddziela się ich wyrazem ortotonicznym, zob. (25)-(25d).

(25) *Jaś uważnie mu się przyjrzał.*

(25a) *Jaś przyjrzał mu się uważnie.*

(25b) * *Jaś przyjrzał się uważnie mu.*

(25c) * *Przyjrzał się Jaś mu uważnie.*

(25d) * *Przyjrzał Jaś mu się uważnie.*

Z tej przyczyny akceptowalne są tylko konstrukcje (25) i (25a).

3. Wieloetapowość reguł szyku i stopień stabilizacji układów linearnych

Ważne jest, by osobom uczącym się języka polskiego pokazać, że reguły szyku mają charakter wieloetapowy, a porządkowanie linearne składników związane jest z budowaniem całości składniowych. Dla każdego etapu należy sformułować szereg reguł cząstkowych, które można by stopniowo prezentować na zajęciach z obcokrajowcami.

Najpierw budujemy proste dwuskładnikowe grupy syntaktyczne, o ustabilizowanej pozycji linearnej. Są to przede wszystkim grupy niewerbalne. O wzajemnej kolejności ich składników przesądza przynależność do klasy gramatycznej. Przykładowo przysłówek poprzedza swój przymiotnikowy lub przysłówkowy nadrzędnik, np. *bardzo dobry, nadzwyczaj źle, wystarczająco sprawnie, niemal natychmiast*, przed liczebnikiem jest umieszczany operator adnumeratywny, np. *niespełna dziesięć, przeszło sześć*, a przyimek wprowadzający podrzędnik przymiotnika umieszczany jest z jego prawej strony, np. *szorstki od, wyciągnięte z*. Zmiana kolejności składników tego typu grup skutkuje dewiacyjnością konstrukcji, np. **natychmiast niemal, *dziesięć niespełna, *od szorstki*, lub pozbawia ją neutralności, np. *dobry bardzo, cukru szklanka, woda brudna*. Na takie konstrukcje trzeba studentom zwracać uwagę przy okazji wykonywania ćwiczeń gramatycznych już na początkowych etapach nauki języka polskiego, gdy zapoznają się z budową i fleksją poszczególnych części mowy.

Całości linearne będące wynikiem pierwszego etapu linearyzacji porządkujemy względem siebie, tworząc ciągi bardziej rozbudowane. Poza klasą gramatyczną o ich rozmieszczeniu decydują różne czynniki, jak np. długość danego podrzędnika czy tzw. równowaga długości lewostronnego i prawostronnego ciągu podrzędników, zob. M. Gębka-Wolak (2000). Prawidłowości tworzenia bardziej rozbudowanych grup należy systematycznie pokazywać obcokrajowcom w postaci prostych zasad, np. grupę liczebnikową umieszczamy przed grupą rzeczownikową, np. *niespełna dziesięć szklanek cukru, przeszło sześć bardzo dobrych małych*

ryb, rozbudowaną grupę z imiesłowem przymiotnikowym umieszczamy po rzeczowniku, np. *małe ryby wystarczająco sprawnie wyciągnięte z brudnej wody*. Zasady te powinny kodować informację o układach naturalnych komunikatywnie, a zarazem częstych we współczesnej polszczyźnie.

Z kolei uporządkowane grupy niewerbalne umieszczamy względem czasownika, pamiętając o tym, że ściślejszą całośćką linearną z czasownikiem tworzą podrzędniki przezeń wymagane (nieredukowalne) niż podrzędniki luźne. Z tej przyczyny lepszy jest układ linearny z (26) niż z (26a).

(26) *Wczoraj po południu **wnuczek zabrał babci dowód osobisty**, żeby nie poszła na wybory.*

(26a) ***Wnuczek**, żeby nie poszła na wybory, **zabrał** wczoraj po południu **babci dowód osobisty**.*

Trzeba pamiętać, że na tym etapie linearyzacji na układ składników wpływ mają różnorodne czynniki, w skomplikowany sposób ze sobą współdziałające. Wyraźnie do głosu dochodzą czynniki o charakterze pragmatycznym, wiążące się z udziałem danej konstrukcji w komunikatywnej organizacji wypowiedzi. Aby pokazać sposób ich działania, konieczne jest analizowanie układu linearnego w co najmniej dwu- trzyzdaniowym kontekście. Działają też czynniki o charakterze formalnym, z których istotna jest długość podrzędnika. Zgodnie z tą zasadą podrzędnik krótszy poprzedza na linii tekstu podrzędnik dłuższy, zob. (27).

(27) *...nie chciało mi się grzać wody.* NKJP

W prawostronnym ciągu podrzędników czasownika krótkie, nieakcentowane formy zaimkowe poprzedzają podrzędnik bezokolicznikowy.

Należy podkreślić, że poznanie mechanizmu linearyzacji pierwszego, częściowo także drugiego etapu linearyzacji nie wymaga obserwacji szerszego kontekstu. Dlatego też problematyka ta z powodzeniem może być przedmiotem refleksji na wstępnych etapach nauki języka polskiego.

4. Podsumowanie

Nauka reguł porządkowania składników wypowiedzenia w ciągu linearnym nie może ograniczać się do biernej obserwacji tekstów, a takie podejście zdaje się dominować w polskiej glottodydaktyce. Potrzebna jest aktywność uczącego się, polegająca na analizowaniu i porównywaniu układów linearnych pojawiających się w tekstach oraz utrwalaniu ich poprzez zróżnicowane ćwiczenia, np. typu rozsypanek wyrazowych, wstawiania w odpowiednie miejsca czy poprawy błędów. Szyk wyrazów powinien być przedmiotem odrębnych ćwiczeń oraz systematycznej refleksji, towarzyszącej zagadnieniom fleksyjnym i składniowym. Tak wprowadzona podstawowa wiedza następnie winna być rozwijana i uzupełniana w ramach nauczania rozumienia tekstów pisanych oraz pisania. Dobór materiału i kolejność omawiania poszczególnych problemów powinny być ustalane z uwzględnieniem stopnia stabilizacji danego układu linearnego i jego frekwencji w tekstach.

Istnieje ponadto potrzeba, by na grunt glottodydaktyki przenieść w postaci odpowiednich reguł wyniki badań uporządkowania linearnego prowadzonych w ramach gramatyki opisowej. Dodam, że nie można się zgodzić z powtarzaną w literaturze glottodydaktycznej opinią o niewielkim zainteresowaniu problematyką szyku na gruncie gramatyki opisowej, zob. A. Karolczuk (2005). Prac poświęconych linearyzacji składników zdania nie jest mało. Mankamentem jest to, że przeważają opracowania fragmentaryczne, publikowane w trudno dostępnych zbiorach tekstów. Nowszych opracowań monograficznych rzeczywiście jest niewiele, zob. M. Derwojedowa (2000), M. Gębka-Wolak (2000).

Podsumowując, należy stwierdzić, że wypracowanie spójnej i całościowej koncepcji nauczania szyku niewątpliwie ułatwi lektorom objaśnianie tej problematyki na zajęciach, a obcokrajowcom – tworzenie wypowiedzi wolnych od błędów i usterek szyku.

Cytowana literatura

- Bajor E., Madej E., 1999, *Wśród ludzi i ich spraw*, Warszawa.
- Burkat A., Jasińska A., 2005, *Hurra!!! Po polsku 2. Podręcznik studenta*, Kraków.
- Dąbrowska A., 2004, *Najczęstsze błędy popełniane przez cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego*, [w:] *Opisywanie, rozwijanie i testowanie znajomości języka polskiego jako obcego*, red. A. Seretny, W. Martyniuk, E. Lipińska, Kraków, s. 105-136.
- Dąbrowska A., Pasieka M., 2004, *Szyk wyrazów i jego zaburzenia spowodowane błędami cudzoziemców. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Wrocławska dyskusja o języku o języku polskim jako obcym*, red. A. Dąbrowska, Wrocław, s. 228-241.
- Derwojedowa M., 2000, *Porządek linearny składników zdania elementarnego w języku polskim*, Warszawa.
- Gębka-Wolak M., 2000, *Związki linearne między składnikami grupy nominalnej we współczesnym języku polskim*, Toruń.
- Kaleta Z., 1995, *Gramatyka języka polskiego dla cudzoziemców*, Kraków.
- Karolczuk A., 2005, *Szyk wyrazów w języku polskim: jak go opisywać i jak go uczyć*, [w:] *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej*, red. P. Garncarek, Warszawa.
- Laskowski R., *Przyswajanie języka polskiego w warunkach polsko-szwedzkiego bilingwizmu*, Kraków 2009.
- Lipińska E., Dąbrowska E. G., 1997, *Kiedyś wrócisz tu...*, Kraków.
- Madelska L, Warchoł-Schlottmann M., 2008, *Odkrywamy język polski*, Kraków.
- Małolepszy M., Szymkiewicz A, 2006, *Hurra!!! Po polsku 1. Podręcznik studenta*, Kraków.
- Nowakowska M. M., 2004, *Wpływ niektórych interferencji językowych z zakresu składni na nauczanie języka polskiego na podłożu słowackim*, [w:] *Wrocławska dyskusja o języku o języku polskim jako obcym*, red. A. Dąbrowska, Wrocław, s. 211-214.
- Saloni Z., 2001, *Czasownik polski*, Warszawa.
- Saloni Z., 2005, *Wstęp do koniugacji polskiej*, Olsztyn.
- Standardy (2003): Standardy wymagań dla poszczególnych certyfikowanych poziomów zaawansowania znajomości języka polskiego jako obcego, załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15 października 2003 r. (poz. 1871), publikowane na stronie <http://www.buwiwm.edu.pl/certyfikacja/standardynowe.html> (dostęp 24.03.2010)
- Śliwiński W., 1984, *Szyk wyrazów w zdaniu pojedynczym dzisiejszej polszczyzny pisanej*, cz. 1-2, Kraków.